

יסודות עירובין

שיעור סיכום – תמצית השיעורים

את מסכת עירובין חילקנו לארבע חטיבות: תקנת מבו, גדרי מחיצות שבת, איסור תחומין ותקנת עירובי חצרות. כעת, עם סיום סדרת השיעורים, נסכם את העקרונות שנידונו במהלך השיעורים.

חטיבה ראשונה: תקנת מבו

הבנת דין מבו תלויה במחלוקת הראשונים לגבי מניין המחיצות הדרושות ליצירת רשות היחיד: לפי רוב הראשונים די בשלוש מחיצות, ואילו לפי הרמב"ם דרושות ארבע מחיצות. מחלוקת זו משליכה על מעמדו העקרוני של מבו סתום: לשיטת רוב הראשונים, מדאורייתא מבו סתום הינו רשות היחיד, אלא שחכמים אסרו לטלטל בו ללא תיקון בלחי וקורה. לעומת זאת, לפי הרמב"ם מבו סתום נחשב כרמלית, ומטעם זה אסור לטלטל בו ללא תיקון.

במהלך השיעורים ראינו שלוש השלכות של מחלוקת עקרונית זו:

- א. **מהות תיקון מבו בלחי וקורה:** לשיטת הרמב"ם, הלחי והקורה נועדו ליצור מחיצה ברוח הרביעית וכך להגדיר את המבו כרשות היחיד. לעומת זאת, לשיטת רוב הראשונים, הלחי והקורה נועדו להוות היכר בלבד.
- ב. **טעם הדין שמבו מפולש טעון צורת הפתח:** לשיטת הרמב"ם, לפיה רשות היחיד טעונה ארבע מחיצות, מבו מפולש טעון צורת הפתח משום שלחי מועיל כמחיצה ברוח הרביעית בלבד. לעומת זאת, לשיטת רוב הראשונים, על פיה לרשות היחיד די בשלוש מחיצות, לחי מועיל כמחיצה גם ברוח השלישית. הראשונים ההולכים בשיטה זו נדרשו לבאר מדוע מבו מפולש טעון צורת הפתח: לפי תוספות, מדרבנן יש צורך בשלוש מחיצות גמורות. לפי הריטב"א וסיעתו, לחי אינו מהווה מחיצה במבו מפולש מחמת בקיעת הרבים בו.
- ג. **טעם החילוק בין היתר מבו להיתר חצר:** בגמרא מבואר שדווקא מבו ניתן בלחי וקורה, אך חצר ניתרת רק על ידי פסים. לשיטת הרמב"ם, גם במבו וגם בחצר התיקון נועד להוות סתימה ומחיצה, והחילוק ביניהם הוא רק באופן התיקון. לעומת זאת, לשיטת רוב הראשונים, ניתן להבין – כפי שטוען המהר"ט – כי מבו וחצר חלוקים ביסוד דינם: תיקון המבו נועד כדי ליצור היכר המבדיל אותו מרשות הרבים, ואילו תיקון החצר נועד כדי לסתום את החצר וליצור ארבע מחיצות שלמות.

כאמור, לשיטת הרמב"ם גזירת מבו היא חלק מגזירת כרמלית. לעומת זאת, לשיטת רוב הראשונים גזירת מבו היא גזירה עצמאית. ראשונים אלו נחלקו האם מותר לטלטל ממבו שאינו מתוקן לכרמלית, ומחלוקתם נעוצה בגדר גזירה זו: האם חכמים הגדירו את המבו ככרמלית, או הטילו עליו איסור עצמאי על אף שהוא רשות היחיד. נראה כי הבנות אלו תלויות במחלוקת רש"י ורבנו יהונתן בטעם גזירה זו, האם זו גזירה כללית על כל מקום שאין לו שלוש מחיצות, או רק על מקום הפתוח לרשות הרבים או לכרמלית.

חטיבה שנייה: גדרי מחיצות שבת

הראשונים נחלקו בגדר רשות היחיד: לפי רש"י וסיעתו, רשות היחיד היא מקום המוקף מחיצות. לעומת זאת, לפי הרמב"ם וסיעתו, רשות היחיד היא מקום המובדל מרשות הרבים.

בין הראשונים הסוברים שגדר רשות היחיד הוא מקום המוקף מחיצות, קיימת מחלוקת בגדר מחיצות אלו: תוספות ישנים משווים בין מחיצות שבת למחיצות סוכה, ואילו הרשב"א וסיעתו מחלקים ביניהן: מחיצות שבת נועדו ליצירת תיחום, ואילו דפנות הסוכה נועדו ליצירת דירה.

מחלוקת זו עומדת ביסוד סוגיות רבות בדיני המחיצות:

- א. **דין פרוץ מרובה על העומד:** במשנה מבואר פסול 'פרוץ מרובה על העומד'. מדברי הראשונים עולה מחלוקת האם זהו דין במחיצה או בהיקף. הגמרא בסוכה אומרת שדין זה קיים במחיצות שבת ולא בדפנות הסוכה. לפי השיטה שזהו דין בהיקף, ניתן לבאר את החילוק כנובע מההבדל העקרוני בין מחיצות שבת לדפנות סוכה: 'פרוץ מרובה על העומד' מהווה חסרון בתיחום ובהיקף, ולכן הוא מהווה חסרון רק במחיצות שבת הבאות לתיחום.
- ב. **בקיעת רבים:** המשנה מביאה את שיטת רבי יהודה ש"אתו רבים ומבטלי מחיצתא". הראשונים נחלקו האם בקיעת הרבים מבטלת את המחיצה או שהיא מבטלת את הגדרת הרשות כרשות היחיד והופכת אותה לרשות הרבים. לפי השיטה שהחסרון הוא במחיצה, ניתן להבין שזהו דין דווקא במחיצות שבת: מחיצות אלו באות לתחום ולמנוע את רגל הרבים מן המקום, ולכן אין משמעות למחיצה שאינה מונעת את בקיעת הרבים.
- ג. **צורת הפתח:** לגבי שבת, רוב הראשונים נוקטים שצורת הפתח מהווה מחיצה גמורה. לעומת זאת, לגבי סוכה, רוב הראשונים נוקטים שצורת הפתח אינה מועילה כדופן לסוכה. ניתן לבאר חילוק זה על פי ההבחנה העקרונית בין מחיצות שבת לסוכה: צורת הפתח יוצרת תיחום אך אינה מהווה מחיצה ממשית, ולכן היא מועילה לגבי שבת בלבד.

דברים אלו אמורים בגדר מחיצות רשות היחיד מדין תורה. אמנם, מדרבנן קרפף יתר מבית סאתיים שלא הוקף לדירה אסור בטלטול. מכך עולה הבדל עקרוני בין גדר רשות היחיד מדאורייתא לגדר רשות היחיד מדרבנן: מדאורייתא גדר רשות היחיד נקבע על פי המחיצות, ואילו מדרבנן גדר רשות היחיד נקבע על פי היותה בית דירה. הראשונים נחלקו האם מותר לטלטל מכרמלית לרשות היחיד, ומדבריהם עולה מחלוקת עקרונית בגדר גזירת קרפף: האם חכמים הגדירו את הקרפף ככרמלית, או שזוהי גזירה עצמאית על איסור טלטול ברשות היחיד שאינה בית דירה.

חטיבה שלישית: איסור תחומין

שיעורינו בחטיבה זו עסקו בשני נושאים: גדר איסור תחומין וגדרי קניין השביתה.

ביחס לאיסור תחומין עסקנו בשלושה דיונים יסודיים:

- א. **תוקף האיסור:** התנאים נחלקים האם איסור יציאה מחוץ לאלפיים אמה הוא מדאורייתא או מדרבנן. להלכה איסור זה הוא מדרבנן, ונחלקו הראשונים האם כל איסור תחומין הוא מדרבנן, או שרק שיעור אלפיים אמה הוא מדרבנן, ומדאורייתא יש איסור רק ביציאה מחוץ ל"ב מיל.
- ב. **האם יציאה מחוץ לתחום היא מלאכה:** הראשונים והפוסקים נחלקים האם באיסור תחומין קיים דין 'שביתת בהמתו', וכן האם מדאורייתא איסור תחומין נוהג גם ביום טוב. מחלוקת אלו תלויות בשאלה האם יציאה מחוץ לתחום מהווה מלאכה (אלא שאין עליה חיוב חטאת וסקילה), או שזהו איסור נפרד שאינו קשור לחובת השביתה ממלאכה.
- ג. **גדר האיסור:** לפי הרמב"ם, האיסור הוא ביציאת האדם ממקומו (ומקומו של האדם הוא אלפיים אמה). לפי ספר החינוך, לעומת זאת, האיסור הוא בהתרחקות של האדם יותר מאלפיים אמה מן המקום המסוים בו הוא שובת. [להבנות אלו נפקא מינות שונות: לגבי היוצא בהיתר מחוץ לתחום האם מותר להמשיך ולהתרחק ממקומו, ולגבי יציאה ממקומו ללא הליכה (ברכיבה וכדו)].

הבנות אלו בגדר איסור תחומין, משליכות גם על תוקף איסור תחומין בחפצים: לפי דרכו של הרמב"ם, שהאיסור הוא בעצם היציאה מהמקום – ייתכן שאם איסור תחומין הוא מדאורייתא, גם איסור תחומין בחפצים הוא מדאורייתא. לעומת זאת, לפי דרכו של החינוך, שהאיסור הוא בהתרחקות מהמקום הפוגעת במנוחת השבת – מסתבר שאיסור תחומין בחפצים הוא מדרבנן בלבד.

מלבד שאלה זו, קיים דיון עקרוני בגדר איסור תחומין בחפצים: האם זהו איסור עצמאי על שינוי מקום החפצים בשבת, או שאיסור זה הוא נספח לאיסור תחומין המוטל על האדם – כשם שאסור לו לצאת בעצמו כן אסור לו שכליו יצאו ממקומו.

ביחס לקניין השביתה השבת דנו בשלושה עניינים נוספים:

- א. **גדר קניין השביתה בשבת:** האם זהו עניין מציאותי או חלות משפטית. בדברינו העלינו שייתכן שבכך תלויה מחלוקת הראשונים האם ניתן לקנות שביתה באמצע שבת.
- ב. **דין 'מקום כד' אמות':** האם יסוד הדין הוא שמקום המוקף מחיצות מוגדר כמקומו של האדם, או שבמקום המוקף במחיצות לא קיים איסור תחומין.
- ג. **גדרי עירובי תחומין:** התנאים נחלקו האם "עיקר עירוב בפת" או "עיקר עירוב ברגל". לפי השיטה ש"עיקר עירוב ברגל", ניתן לראות את העירוב כמגדיר את מקום הימצאות האדם בכניסת השבת כביתו. לעומת זאת, לפי השיטה ש"עיקר עירוב בפת", מסתבר לראות את העירוב כקובע מהו מקום הדירה בשבת.

חטיבה רביעית: תקנת עירובי חצרות

רוב השיעורים בחטיבה זו עסקו בשני נושאים: גדר איסור הטלטול ללא עירוב וגדר תקנת העירוב.

ביחס לגדר איסור הטלטול עמדנו על שיטות רש"י והרמב"ם הרואים את התקנה כסייג למלאכת הוצאה. ראשונים אלו נחלקים בטעם התקנה: לפי רש"י, התקנה מרחיבה את גדר הוצאה מרשות לרשות גם להוצאה מרשות היחיד שלו לרשות היחיד של חברו. לעומת זאת, לפי הרמב"ם, התקנה מרחיבה את גדר רשות הרבים גם לרשות היחיד המשותפת לדיירים שונים. לעומת שיטתם, ראינו את דברי רב האי גאון, מהם עולה שהתקנה אינה סייג למלאכת הוצאה, אלא איסור עצמאי על הוצאת חפץ ממקום שביתה.

ביחס לגדר תקנת העירוב עמדנו על מחלוקת רש"י והרמב"ם: לפי רש"י, העירוב מגדיר שכל בני החצר דרים בבית אחד ושאר הבתים טפלים לו. לעומת זאת, לפי הרמב"ם, העירוב מגדיר שכל החצר היא רשות אחת. מחלוקת זו יוצרת הבדל בביאור היחס בין עירובי חצרות לשיטתו מבוואות: לפי הרמב"ם, העירוב והשיתוף זהים במהותם, וההבדל הוא במקום בו הם נעשים בלבד. לעומת זאת, לפי רש"י יש הבדל עקרוני ביניהם: העירוב מגדיר שכולם דרים בבית בו מונח העירוב, ואילו השיתוף מגדיר את כל המבוי לרשות אחת.¹

נוסף לכך, עסקנו בהרחבה במחלוקת האמוראים האם "עירוב משום קניין" או "עירוב משום דירה", ועמדנו על השיטות השונות בעניין זה: האם זו מחלוקת קיצונית, או שלכולי עלמא העירוב מגדיר את מקום דירתם והוא בעל אופן משפטי והמחלוקת היא רק בגדרים המדויקים של תקנה זו.

¹ בשיעור על "שיתוף במקום עירוב" הצענו שמחלוקת זו משליכה על הבנת דין "שיתוף במקום עירוב", האם השיתוף מייצר את הצורך בעירוב.

שאלה זו על טיבו של העירוב, האם הוא בעל אופי משפטי או שהוא מעשה מיוחד שנתקן להיתר הטלטול בשבת, קיימת בשני דינים נוספים: לגבי ביטול רשות ולגבי שכירות. בשיעורים על נושאים אלו עמדנו על ההשלכות השונות של שאלה זו.

נושא נוסף בו עסקנו הוא דין הדר עם הנכרי, שלפי הבבלי זוהי גזירה מיוחדת שגזרו חכמים כדי שאדם ימנע מלדור עם הנכרי. בדברינו הראנו מחלוקת ראשונים בגדר גזירה זו: האם חכמים הגדירו את דירת גוי כדירה ולכן אסור לטלטל שם ללא עירוב, או שזו גזירה נפרדת שהחילו חכמים על הדר עם הנכרי.

בשיעור זה בחנו כל חטיבה מצד עצמה. בעזרת ה' בשיעור הבא נבחן את הקשרים בין הדינים שבחטיבות השונות.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com